

Nedělní úvaha (kázání) na text Markova evangelia

v Lysé nad Labem, 2. neděli po Zjevení Páně, 19. ledna 2025

Pokoušení na poušti

A hned ho Duch vyvedl na poušť. Byl na poušti čtyřicet dní a satan ho pokoušel; byl mezi dravou zvěří a andělé ho obsluhovali.
(Bible, Markovo evangelium, 1. kapitola)

Ježíš v pokušení v poušti, James Tissot (1886-1894), Brooklyn Museum (Zdroj Wiki)

První hřích

Nejzchytralejší ze vši polní zvěře, kterou Hospodin Bůh učinil, byl had. Řekl ženě: „Jakže, Bůh vám zakázal jíst ze všech stromů v zahradě?“ Žena hadovi odpověděla: „Plody ze stromů v zahradě jíst smíme. Jen o plodech ze stromu, který je uprostřed zahrady, Bůh řekl: ‚Nejezte z něho, ani se ho nedotkněte, abyste nezemřeli.‘“ Had ženu ujišťoval: „Nikoli, nepropadnete smrti. Bůh však ví, že v den, kdy z něho pojíte, otevřou se vám oči a budete jako Bůh znát dobré i zlé.“ Žena viděla, že je to strom s plody dobrými k jídlu, lákavý pro oči, strom slibující vševědoucnost. Vzala tedy z jeho plodů a jedla, dala také svému muži, který byl s ní, a on též jedl. Oběma se otevřely oči: poznali, že jsou naří. Spletli tedy fíkové listy a přepásali se jimi. Tu uslyšeli hlas Hospodina Boha procházejícího se po zahradě za denního vánku. I ukryli se člověk a jeho žena před Hospodinem Bohem uprostřed stromů v zahradě. Hospodin Bůh zavolal na člověka: „Kde jsi?“ On odpověděl: „Uslyšel jsem v zahradě tvůj hlas a bál jsem se. Žena, kterou jsi mi dal, aby při mně stála, ta mi dala z toho stromu a já jsem jedl.“ (Bible, Tóra, kniha Genesis, 3. kapitola)

Jako vrchol civilnosti a rezervovanosti působí Markovo evangelium ve svém líčení pokušení na poušti. Ale takový už Marek je. Vynechává Vánoce, nemá rád davy, velkolepé proslovy či oslnivé spektakly. I zázračné věci podává civilně a skoro mimochodem. Markův Ježíš není populista, je všemi tak trochu opomíjen, nepochopen a často sám. Ostatně ani závěr Markova vyprávění nekončí velkolepým návratem vzkříšeného mezi učedníky, ale pouhou zprávou o prázdném hrobě.

Nejinak také dnes, v příběhu, který si ostatní evangelisté patřičně užívají. Vždyť postava ďábla je pro čtenáře uhrančivá a fascinující – ostatně zlo vždy zajímalo člověka víc než dobro. Vezměte si současnou oblibu severských krimi, vzpomeňte na nejslavnější filmy dějin, jakými jsou Copollův Kmotr či Tarantinovy Pulp fiction. Všimněte si společenské posedlosti válečnými zprávami, vraždami a neštěstími. Na jednu stranu mluvíme korektním jazykem a spousta výrazů je v běžné mluvě zakázaná. A na druhou stranu sjíždíme literární a filmovou produkci, která se snaží především šokovat mírou zobrazeného násilí a bohužel také neustále posouvanou hranicí vkusu. Filmy sice naplňují povinné kvóty obsazenosti herců tmavé pleti, ale jejich hrdinové bývají doslova zplozenci pekla. Mafiáni, masoví či nájemní vrazi, temní komiksoví superhrdinové.

I Matoušovo a Lukášovo evangelium chtějí zlo patřičně předvést a představit, nechat jej mluvit. Satanovým slovům je u nich věnován velký prostor, pokušení je navíc podbarveno i vezuální představivostí, kdy je Ježíš satanem brán na vrchol hory či chrámu. „*Jsi-li Syn Boží, řekni, ať z těchto kamenů jsou chleby,*“ nabádá satan Ježíše, aby mu vzápětí nabízel i všechna království světa či dokonce atributy božství. Zlo tu oslňuje nabídkami bohatství, majetku, hmotného zajištění. A úspěchu a z něj plynoucí autority. Sláva, moc a nadvláda nad druhými si tu podávají ruce a čtenář si to patřičně užívá a dost možná touží po podobné pohádkové nabídce. U Matouše i Lukáše Ježíš podobné nabídky samozřejmě odmítá, důvodem ovšem nemusí být jen Ježíšova absolutní mravní dokonalost či pokorná střídmost. Ježíš chce být přece slyšen, chce reprezentovat Boha a uplatňovat tak jistou autoritu; svým způsobem tak také potřebuje úspěch a popularitu. Proč tedy satana tak rezolutně odmítá?

V obou zmiňovaných evangeliích může být důvodem odmítnutí ďábelských nabídek skutečnost, že Ježíš ďábla nepotřebuje. Prosadí se totiž sám, pravda učiní tak způsobem jiným a překvapivým a svou moc uplatní na základě kritérií

zcela nečekaných, ale na konci obou evangelií stojí vítězný Ježíš, poražený a přece triumfující hrdina. Jen to vítězství nevydobył skrze ďáblem nabízené armády pozemských království či nebeských andělů, ale skrze vlastní prohru na kříži. Ježíšův nesmírný vliv a moc tak nakonec nejsou zaštitěny penězi a pozemským bohatstvím, ale mocí Boží, která se prokazuje vzkříšením. Navzdory odmítnutí ďábelských nabídek na poušti tak u Matouše i Lukáše končí Ježíš vítězně a mocně; jen k tomu dokráčí jinou cestou než cestou satanem navrhovanou a lidmi běžně používanou. Ostatně sám Matouš neváhá o Ježíšově nabyté moci na konci vyprávění referovat; poslední slova vzkříšeného Krista znějí v Matoušově podání takto: „*Je mi dána veškerá moc na nebi a na zemi*“ (Mt 28,18). Jakoby šlo o jakési zadostiučinění a paralelu k satanovu pokušení z úvodu Ježíšova příběhu. Navzdory odmítnutí satanem nabízené moci nekončí Ježíš jako bezmocný, ale naopak jako všemocný.

Marek by Ježíše takto mluvit nikdy nenechal. U Markem představeného Ježíše podobné odkazy na moc a vítězství nenajdeme, ba naopak, Ježíš podobné touhy nemá a tvrdě pranýřuje ty, kteří s nimi přicházejí (Mk 8). Dost možná proto nenechá Marek vzkříšeného Ježíše vůbec mluvit a poslední Kristova slova jsou slova absolutní prohry a dost možná i ďábelského triumfu, neboť Ježíš v nich vyznává hlubokou pochybnost nad Boží láskou. „*Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?*“ jsou poslední Markem zaznamenaná slova Ježíše Krista.

Žádný heroismus. Obyčejnost, civilnost, všednost. Tak se projevuje dle Marka ta nejtěsnější Boží blízkost, jakou si lze představit. V Kristu je Bůh blízko právě proto, že nevyhrává. Nemá ani masovou popularitu, a zájem davu u Marka většinou indikuje, že něco není v pořádku. Matoušem a Lukášem konkretizované ďábelské nabídky pak Marka absolutně nezajímají; nepotřebuje nechat své čtenáře trnout, zda Ježíš odolá, aby je pak stejně uspokojil tím, že některých nabízených hodnot dosáhl na konci Ježíš jinak a lépe.

Ani satana nám Marek nijak detailně nepředvádí a svému vyprávění tak ubírá na čtenářské atraktivitě; i v jeho verzi by lidé jistě rádi viděli, čím satan disponuje a jak to vypadá v jeho firmě. Jakoby Markovi nešlo o sledovanost. Ale o co tedy Markovi jde, proč vůbec satana na úvod vyprávění zmiňuje? A proč tak krátce, v pouhém jediném verši?? Já si myslím, že po úvodním setkání už satan v Markově evangeliu scénu neopouští. Zůstane na ní od úvodní letmé zmínky pokušení v poušti a Ježíš poté svádí se satanem jeden souboj za druhým po celé

další vyprávění. Ten boj však nevede za vlastní čistotu, ale za lidskou svobodu. Kolbištěm, v němž se satan a Ježíš utkávají, je lidské nitro a lidská mysl, symbolicky je pak tento boj ztvárněn ve všech Markem popisovaných exorcismech, v bojích se zlými duchy, které Ježíš vyhání, a lidi tak uzdravuje. A jak k podobnému pochopení satanova působení Marek došel?

Už tu zaznělo, že Marek si zlo nijak neromantizuje, jako to děláváme my, když se díváme na mafiánské filmy. Marek ale ani nepředvádí žádnou sílu a moc zla, protože si uvědomuje, že zlo ve skutečnosti žádnou moc, sílu či prostředky nemá! Marek je inteligentní autor a troufnu si odhadnout, že předpokládá také inteligentní čtenáře. Těm netřeba rozvádět to, co bible na jiných místech Tóry velmi precizně promýšlí a definuje. Mám teď na mysli především mýty o vyhnání z ráje či o cestě pouští po vyjití z Egypta. Satan či ďábel je v této izraelské vypravěčské tradici představen jako pouhý lhář, našeptávač, padlý anděl. Jako padlý posel dělá pouze to, co bylo vždy náplní jeho práce, a to i před jeho odpadnutím od Boha. Mluví. Konkrétně pak přesvědčuje, straší, slibuje a pomlouvá. Nemá reálně žádnou konkrétní moc, nemá z čeho nabízet, nevládne žádným peklem či jiným královstvím, žádným bohatstvím, žádným služebnictvem či armádou. Ďábel je ideolog. Jeho nástrojem je slovo, které používá k pomluvě, lži a manipulaci.

Na základě rozhovoru mezi hadem a člověkem v ráji si lze ďábelské pokušení představit nikoli jako úplatek či verbování do vlastních služeb, ale jako snahu o vyvázání člověka ze služeb a povinností, které už má. Protože člověk má sloužit Bohu. Vůči Bohu a svým bližním má také povinnosti. Jinak řečeno, satan svým slovem především rozbíjí vztahy, které člověk má. Prostředkem k dosažení úspěchu je ďáblu strach a pochybnost. Had Evu straší, ba straší ji samotným Bohem. Boha je prý třeba se bát, Boží láska k člověku je jen iluzí, stejně jako Boží moc. „*Jakže, Bůh vám zakázal jíst ze všech stromů v zahradě?*“ ptá se např. had a svou otázkou vyvolává představu Boha, který chce člověka trápit hladu, případně jej vyhladovět k smrti. „Bůh se vás ve skutečnosti bojí,“ pokračuje had, „boj se, že stanete na jeho místě! *Otevřou se vám oči a budete jako Bůh znát dobré i zlé!*“ Ďáblova slova přinášejí pochybnost. Dle ďábla netvoří Bůh člověka jako partnera, ale jako loutku, kterou chce manipulovat, či jako nebezpečnou hračku, které se bojí. Takový Bůh je značně nevyzpytatelný, nebezpečný a může být i zlý!

Vztah s Bohem je tu ukázkově ničen vyvolaným strachem. Navzdory vši pozitivní zkušenosti s Boží péčí, láskou a otevřeností uprostřed ráje, navzdory absenci jakékoli ověřitelnosti ďábelských argumentů, člověk ďábelské řeči podléhá a nechává se jím strhnout a přesvědčit. Fíkovými listy si zakrývá genitálie, jakoby se obával sexuálního násilí. Onen lidský mix posedlosti i strachu z vlastní sexuality jakoby se rodil jako důsledek ďáblem šířené hrůzy. Nedosti tomu, posléze se člověku zhroutí i vztah partnerský, to když se žena a muž pohádají, kdo je vinen překročením Božího zákazu. A v troskách tu leží i vztah lásky a důvěry k Bohu, protože člověk se náhle před Bohem ukrývá, snaží se s ním ukončit komunikaci a vytěsnit jej ze života. *I ukryli se člověk a jeho žena před Hospodinem Bohem uprostřed stromů v zahradě*, vypráví třetí kapitola knihy Genesis. Ďábel slaví úspěch, člověk totiž zpitoměl strachem, nedůvěrou, ale i pocitem vlastní velikosti. V angličtině se pro tento druh psychické manipulace používá slovo gaslighting. A ať už budeme mluvit o ďáblu či používat psychologické termíny, musíme přiznat, že lidská náchylnost k manipulaci je až neuvěřitelně silná. Odpradáвна se proto hledal její původ v jakési lidské přirozenosti, člověk touží být strašen a obelháván. Neschopnost odolávat manipulaci jakoby nesouvisela až tak se silou a věrohodností argumentů zasévajících strach a pochybnost, jakoby toto neustálé podléhání bylo zakotveno v samotném lidském genomu. Teologie proto vymyslela pojem tzv. dědičného hříchu a samotným názvoslovím tak vyjádřila určitou bezradnost nad tímto lidským rysem.

Bible vypráví, že výsledkem ďábelské manipulace je konfliktní stav a nepřátelství člověka vůči celému světu. Tam kde byla rajská harmonie, je náhle nesoulad, a člověku podaná říše přírody je mu náhle nepřátelská. Nastává boj o přežití, otevírají se ale také dveře k drancování a ničení přírody. Tohle vše pisatel Markova evangelia ví a jeho Ježíš se tak navzdory duchovnímu vedení a intenzivním hledání Boha neocitá v rajské harmonii, ale uprostřed nehostinného prostředí a *dravé zvěře*. Navíc staví Marek pokoušeného Ježíše do pouště, která připomíná další příběh o rozbití vztahu mezi Bohem a člověkem. Ježíš se ocitá v prostředí, které se stalo bludištěm Izraelitů po dlouhá desetiletí - to když na své cestě z egyptského zajetí podlehl pochybnostem, ztratili důvěru v Boha a spolu s tím ztratili také cestu. Z Boha zachránce učinili pak někoho, kdo je chce na poušti umorit hladem, opět je opanoval strach a stali se manipulovatelnými. Tak jako Izraelci se potýkali s hledáním důvěry a víry v Boha, a stálo je to čtyřicet let, tak i Ježíš bojuje za svůj vztah k Bohu, a obětuje tomu čtyřicet dní.

Marek víc své pouštní intermezzo nerozvíjí. S ďáblem se bude Ježíš potýkat po celou svou kariéru, ale boj se lží a ideologií nepřináší žádnou prosperitu, úspěch či majetek. To vše máte, pokud se na ideologii naopak podílíte, když ji přživujete a využíváte. Ve světě zatíženém tzv. dědičným hříchem chce být člověk klamán a obelháván, ale nechce být takovým shledán. Pravdivě pojmenovávat tu kterou ideologii, poukazovat na její rozpory a odhalovat její ďábelské rysy, to vše přináší jen lidskou nedůvěru a nevraživost. Už na samém začátku svého působení by Ježíš zřejmě zemřel hlady, kdyby nebyl alespoň anděly obsluhován, poznamenává Marek. Možná se tím chce jen říci, že nějakou obživu lze najít i bez lidské pomoci třeba a třeba v poušti. A možná se tu evangelium staví proti tzv. teologii prosperity. Boží přízeň se nepozná podle plného talíře či nabitě prkenice, bohatí bývají naopak ti, co se řídí slovem satanovým. Bůh vám skrze anděly nebude snášet modré z nebe. Tak jako nebeská mana či křepelky dopadaly do tábora Izraelců v příběhu Exodu, tak jako havrani živili Eliáše v poušti u potoka Kerítu, tak jako Krista andělé v poušti obsluhovali, tak nějak si můžeme představit život pod Boží ochranou. Není to na zbohatnutí, není to blahobyť, není to žádný zázrak. Je to prostě tak akorát, ale pochybnostem, reptání a výčtkám to nezabrání. O svůj vztah k Bohu bojovali uprostřed nouze nejen Izraelité či Eliáš, ale jistě i Ježíš. Činili tak navzdory křepelkám, maně, havranům a dost možná i navzdory andělské péči.

Vraťme se nyní opět k závěru evangelia a Markem zaznamenaným posledním Ježíšovým slovům: „*Eloi, Eloi, lema sabachtani?*“, což přeloženo znamená: „*Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?*“ Z kříže tu zaznívají slova nejhlubší pochybnosti nad Boží láskou. Marek nechává ten výkřik zaznít v celé jeho syrovosti, je to výkřik hrůzy, výkřik do ticha, pod mlčící oblohou. Oproti jiným evangelistům se Marek ta slova nesnaží odlehčit, nedoprovází je žádným zemětřesením a dalšími úkazy, která mají čtenářovu případnou pochybnost nad Boží láskou rozptýlit. I Marek nechává ta Kristova slova zaznít v Ježíšově mateřském jazyku a nářečí, snad aby podtrhl intimitu i opravdovost každého podobného lidského zápasu o důvěru v Boha. Evangelia dokládají, že ani Boží syn není z tohoto zápasu vyjmut, ba že pochybnosti podléhá a svůj vztah k Bohu ztrácí.

V Markově podání nastává po Ježíšových slovech a následném skonu až nepříjemně tísnivé ticho. Zvítězil snad ďábel? Jsou nebesa hluchá? Jak to, že jediným mluvčím mluvícím o Kristu jako Božím synu, je voják, jenž jej ukřižoval?

Proč Bůh mlčí, vždyť dříve se ke svému synu sám dvakrát hlásil? Roztržená chrámová opona kdesi uvnitř svatostánku za hradbami Jeruzaléma je Markovi jedinou událostí rámuující skon tesaře z Nazareta. A jediným zábleskem naděje je Markovi prázdný hrob, resp. chybějící Ježíšovo tělo a slova neznámého posla, snad anděla, který budí u příchozích žen spíš hrůzu než naději, o kterou by se chtěly podělit. Marek podává velikonoční události až neuvěřitelně věcně a civilně, jakoby popisoval jen smrt bláznivého snílka, jehož sny se nepotvrdily a jehož boj byl předem prohraný. Markův způsob vyprávění ostatně nevydrželi už ranní redaktoři biblického textu a k Markovu závěru přilepili dovětek, ve kterém přivádějí vzkříšeného Krista na scénu a nechávají jej promluvit. Zkusme vzít ale Markův záměr vážně a nechme tu chvíli ležet to tíživé ticho plné otázek.

Mám za to, že Marek nechává Ježíše i nás v pochybnostech a bezradnosti stejnou měrou. Tak už to v zoufalých situacích bývá. Nebesa mlčí, těžko se hledají slova útěchy, bližní odvracejí zrak. V Markově podání nevíme víc, než trpící mesiáš. A tváří v tvář našim pochybnostem je Ježíšova ztráta víry výrazem nejhlubší boží solidarity s lidskou přirozeností. Mezi první a poslední kapitolou, mezi Ježíšovým úvodním setkáním s ďábelskou pochybností a Ježíšovou předsmrtnou hrůzou, klene se Markova zpráva o Bohu, který se nebojí být člověkem ani v otázce hledání a pochybností. Hluboké Boží sestoupení, které postrádá prvky hrdinství, to Markem představené lidství Kristovo může znejišťovat. Pro mnohé se ale stává opravdu dobrou zprávou. Evangelium o Bohu, který zná naše pochybnosti, naši přirozenost i naše prohrávání. O Bohu, který umírá s výkřikem děsu na rtech, o Bohu, který jako člověk zakusil nejistotu Boží přítomnosti, o Bohu, který si ani na prahu smrti nemohl být jistý, zda si vybral správnou cestu životem. A prázdný hrob se pak stává zprávou o naději v Boží nepodmíněnou milost, kdy Bůh zachraňuje i ty, kteří nebyli žádnými hrdiny a ve svých zápasech o víru povstávali, aby opět padali. Markovo podání Ježíšova výkřiku z kříže není svědectvím o satanově definitivním vítězství. Naopak. Markem nastíněný Ježíšův zápas s pochybností a strachem, nám odkrývá netušený rozměr Božího sestoupení a Boží solidarity s člověkem. Bůh se v Kristu nebojí prohrát, neboť žádná lidská prohra nemůže zabránit Boží záchraně.

Žalm 78: Kolikrát mu v poušti vzdorovali, jakou trýzeň působili mu v tom pustém kraji! Klamali ho svými ústy, jazykem mu lhali, v svém srdci nestáli při něm, nezůstali věrni jeho smlouvě. Ale on se slitovával, zprošťoval je nepravostí, nevydal je zkáze, často odvrátil svůj hněv a nedal zcela procitnout svému rozhořčení, pamatoval, že jsou jenom tělo, vítr, který zavane a už se nevrací.

Modlitba: Pane, Ježíši Kriste, modlil ses a postil čtyřicet dní na poušti a překonal jsi pokušení. Prosíme tě, buď s námi, když jsme slabí a sešli nám svého Ducha, abychom poznali a překonali, co nás od tebe odděluje, ty, který jsi s námi, s Otcem a ve společenství Ducha svatého po všechny dny a navěky. Amen.

**Vhodné je doplnit i četbou příběhů z pouště (Ex 16-17 nebo 1Kr 17)
či vyjádřením důvěry v Boží lásku z listu Janova (1J 4,18-19).
Vhodné jsou písně 717, 777 z nových evangelických zpěvníků.**

Navštivte webové stránky našeho sboru, stáhněte si další kázání, prohlédněte fotografie, mějte přehled o aktuálním dění v evangelickém sboru v Lysé nad Labem.

www.lysa.evangelnet.cz